

HAMZA FANSÛRÎ

(حمزة فانسوري)

(ö. XVI. yüzyılın sonları)

**Malay dilinde eser yazan
ilk mutasavvıf-şair.**

Sumatra'nın kuzeybatı sahilindeki Fansûr kasabasında doğdu. İlk tahsilini Açe'de yaptıktan sonra Pahang, Bentem, Kudüs, Siyam, Hicaz ve Bağdat'a giderek buralardaki âlim ve sûfilere faydalandı. XVI. yüzyılın ikinci yarısında ve Açe Sultanı Alâeddin Riâyet Şah döneminde (1589-1604) şöhret buldu. Himayesi altında yaşadığı Riâyet Şah'ı kâmil bir velî ve kutub olarak nitelendirir. Hamza Fansûrî'nin 1590-1600 yılları arasında vefat ettiği tahmin edilmektedir.

Vahdet-i vücûd düşüncesinin Uzakdoğu İslâm dünyasındaki ilk temsilcisi ve hâretli savunucusu olan Hamza Fansûrî'nin eserlerinde öne sürdüğü fikirler, Açe'li zâhir ulemâsından Nûreddin er-Rânîrî (ö. 1658) tarafından tenkit edilmiş ve bu eserler dönemin Açe Sultanı II. İskender'in emriyle yakılmıştır. Fansûrî, kendisinden sonra bölgede yetişen sûfî müellifler üzerinde derin tesirler bırakmış ve bazı eserleri öğrencisi Şemseddin Sumatrânî tarafından şerhedilmiştir.

Hamza Fansûrî, Malay dilinde tasavvufî eser yazan ve rubâî formunu kullanan ilk müellif ve şair olarak tanınır. Malay ve Endonezya müslümanları üzerinde etkili olmuş. Malay edebiyatının şekkölüne önemli katkılarda bulunmuş, aynı dönemde yaşayan Cava adasındaki sûfilere de tesir etmiştir. Onun bu tesirini, XVII. yüzyılın ikinci yarısında yazılan "Syair Perang Makasar" (nşr. ve trc. C. Skinner, *Verbandelingen van bet Koninklijke Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde*, XL [1963]) adlı tarihî şiirde de görmek mümkündür. XVII. yüzyılın başlarında Malayca yazılan *Tâcû's-selâtin* (*Mahkota Sêgala Râjaraja*) adlı eserde yer alan şiirlerde de muhtemelen Fansûrî'nin şiirleri örnek alınmıştır. Aynı yüzyılda yaşayan Sumatralı sûfî müellif Kemal Fahreddin de Fansûrî'nin üslûbunu taklit etmiştir. Aynı tesir Endonezyalı çağdaş şair Emir Hamza'nın eserlerinde de görülmüştür.

Eserleri. 1. *Şarâbü'l-âşîkîn* (Leiden University Library, Cod., Or., nr. 7291/2). Malay dilinde yazılan ilk tasavvufî eser kabul edilir. Yedi bölümden meydana ge-

len eserin ilk dört bölümünde şeriat, tarikat, hakikat ve mârifet mertebeleri, beşinci ve altıncı bölümlerde Allah'ın varlığı ve sıfatları, son bölümde de tasavvufî aşk konuları ele alınmıştır. 2. *Esrârü'l-ârifîn fi beyânî 'ilmî's-sülûk ve't-tevhîd* (Leiden University Library, Cod., Or., nr. 7291/1, 2016, 3372). Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin *Tercümânü'l-eşvâk*, Fahred-dîn-i Irâkî'nin *Lema'ât* ve Abdurrahman-ı Câmî'nin *Levâ'ih*'i örnek alınarak yazılmış olup bazı şiirlerini de ihtiva eder. 3. *e'l-Müntehâ* (Leiden University Library, Cod., Or., nr. 7291/3).

Hamza Fansûrî'nin eserleri mahallî Endonezya dillerine tercüme edilmiştir. Fansûrî'nin Malayca şiirlerini, Hollandalı şarkiyatçı J. Doorenbos *De Geschriften van Hamzah Pansoeri Uitgegeven en Toegelicht* adıyla yayımlamıştır (Leiden 1933). G. W. J. Dreviers ve L. F. Brâkel, *The Poems of Hamzah Fansuri* adlı eserlerinde (Dordrecht 1986) Fansûrî'ye aidiyeti kesin olan şiirlerin filolojik incelemesini yapmışlardır. Hamza Fansûrî'nin Arapça ve Farsça şiirleri ise günümüze ulaşmamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

J. Doorenbos, *De Geschriften van Hamzah Pansoeri*, Leiden 1933; Syed Muhammad al-Naqib al-Attas, *The Origin of the Malay Shair*, Kuala Lumpur 1968, s. 54-56; a.mlf., *The Mysticism of Hamzah Fansuri*, Kuala Lumpur 1970; M. C. Ricklefs, *A History of Modern Indonesia*, London 1981, s. 47-49; G. W. J. Drewes - L. F. Brâkel, *The Poems of Hamzah Fansuri*, Dordrecht 1986; H. M. Bukhari Lubis, *The Ideas of Wahdat al-Wujûd in the Poetry of 'Abd al-Qâdir Bidil (Persian), Ibrahim Hakkî Erzurumlu (Ottoman Turkish) and Hamzah Fansuri (Malay)* (doktora tezi, 1989), University of California; Osman Bin Bakar, "Sufism in the Malay-Indonesian World", *Islamic Spirituality* (ed. S. H. Nasr), New York 1991, s. 283-285; L. F. Brâkel, "The Birth Place of Hamza Fansuri", *Journal of the Malaysian Branch of the Royal Asiatic Society*, XLII/2, Singapore 1969; a.mlf., "Hamza Fansuri: Notes on Yoga Practices, Lahir dan Zahir, the 'Taxallos', Punning, a Difficult Passage in the Kitâb al-Muntahî, Hamza's Likely Place of Birth and Hamzah's Imagery", a.e., LII/1 (1979); Zakaria Ahmad, "Sjech Hamzah Fansuri: Ulama Penjair Terbesar", *Sinar Darus-salam*, sy. 36 (1971), s. 45; A. H. Johns, "The Poems of Hamzah Fansuri", *Bijdragen*, sy. 146, Amsterdam 1990, s. 325-331; K. Steenbrink, "Qur'ân Interpretations of Hamzah Fansuri (CA. 1600) and Hamka (1908-1982): A Comparison", *Studia Islamika*, II/2, Jakarta 1995, s. 73-95; E. Rosatria, "Alâkatü hareketi neşri'l-İslâm ve terbiyetü'l-islamiyye fi saltanatı Âtşîye", a.e., III/1 (1996), s. 136-138; P. Voorhoeve, "Hamza Fansuri", *EP* (Ing.), III, 155; "Fansuri, Hamzah", *Ensiklopedi Indonesia*, Jakarta 1980, II, 989.

H. M. BUKHARI LUBIS

HAMZA b. HABİB

(حمزة بن حبيب)

Ebû Umâre Hamza
b. Habîb b. Umâre ez-Zeyyât
et-Teymî el-Kûfî
(ö. 156/773)

Yedi kıraat imamından biri.

Kendi beyanına göre 80 (699) yılında doğdu (Zehebî, *Ma'rifetü'l-kurrâ*, I, 265). Kaynaklarda Fars asıllı ve İkrime b. Ribî ailesinin mevlâsı olduğu belirtilir. Abdullah b. Ebû Evfâ ve Enes b. Mâlik gibi bazı sahâbîleri görmüş olabileceği ileri sürülmüş, ancak bu nesilden faydalanmamıştır. Kıraat tahsilini on beş yaşında iyi bir seviyeye getirdiğini söyleyen Hamza (a.g.e., a.y.) 100 (718-19) yılında imamlık görevi yapmışsa da hayatını ticaretle kazandığı, Kûfe'den Hulvân'a yağ götürüp sattığı ve bu sebeple "Zeyyât" lakabıyla anıldığı kaynaklarda verilen bilgiler arasındadır.

Hamza b. Habîb, kıraat ilmini Humrân b. A'yen ve Muhammed b. Abdurrahman b. Ebû Leylâ'dan öğrenmiş, kendisinin belirttiğine göre bunlardan İbn Ebû Leylâ'ya Kur'an-ı Kerim'in tamamını dört defa okumuştur. Ayrıca A'meş, Ebû İshak es-Sebîl, Talha b. Musarrif ve Ca'fer es-Sâdık gibi âlimlerden de istifade etmiştir. Charles Pellat, Hamza'nın hocalarından söz ederken Âsım b. Behdele'yi de zikretmekle birlikte kaynaklarda buna dair bir işaret bulunmamakta, ancak hocalarından Ebû İshak es-Sebîl'nin ders aldığı kişiler arasında Âsım b. Damre adında bir zattan bahsedilmektedir (İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, I, 165). Kur'an ve kıraat alanında Hamza'dan pek çok talebe faydalanmış olup Süleym b. İsâ el-Hanefî, Âiz b. Ebû Âiz, Şuayb b. Harb, Abdullah b. Sâlih el-İclî ve yedi kıraat imamından Ali b. Hamza el-Kisâî bunlardan bazılarıdır. Süleym b. İsâ'nın onun talebeleri arasında ayrı bir yeri olmalıdır. Zira Hamza'dan okuyan bazı arkadaşları kıraattaki üstünlüğü sebebiyle Süleym'den de okumuş (Zehebî, *Ma'rifetü'l-kurrâ*, I, 306) ve Süleym, İbn Mücâhid'in *Kitâbü's-Seb'â's*ından sonra kıraat-i seb'âya dair telif edilen pek çok eserde Hamza'nın kıraati konusunda tercih edilen Halef b. Hişâm ve Hallâd b. Hâlid adlı râvilerin de hocası olmuştur.

Hadis ilmiyle de meşgul olan Hamza b. Habîb Adî b. Sâbit, Amr b. Mürre, Hakem b. Utbeyhe, Habîb b. Ebû Sâbit ve Talha b. Musarrif'ten hadis rivayet etmiş, kendi-